

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий центр перепідготовки та заочного навчання**

ЧЕРНЯК Діана Олегівна

**«ОБЛІК, АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА
УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА»
(на матеріалах АТ «Укрпошта»)**

**Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
ОПП «Облік і оподаткування»**

**АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеню «магістр»**

Чернігів 2023

Робота виконана на кафедрі економіки, обліку і оподаткування Національного університету «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: к.е.н., доцент КЛИМЕНКО Тетяна Вікторівна, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування Національного університету «Чернігівська політехніка»

Рецензент: к.е.н., начальник Першого міського відділення АТ «Райффайзен Банк» у м. Чернігові ТУНІК Марина Володимирівна

Захист відбудеться «19» грудня 2023 р. о 9.00 год. на засіданні Екзаменаційної комісії у Національному університеті «Чернігівська політехніка»

Завідувач кафедри економіки,
обліку і оподаткування
д.е.н., професор

Дерій Ж.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку національної економіки, в умовах високого рівня конкуренції, що переважають у всіх сферах діяльності грошові кошти відіграють найважливішу роль. Керівництво підприємства для забезпечення прибуткового ведення бізнесу потребує постійної оперативної інформації про рух грошових коштів для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Від особливостей регулювання грошових коштів підприємства залежить її розвиток, ліквідність фінансова стійкість, й, особливо, швидкість обороту коштів, що забезпечує отримання додаткового прибутку.

Розвиток економіки нерозривно пов'язані з досягненнями науку й техніки, які переважають у всіх галузях, призвели й до еволюції форм розрахунків між підприємства на основі застосування принципово нових платіжних документів нарівні з готівкою та безготівковими грошима. Практика їх використання, яка постійно розширюється, викликала необхідність вирішення багатьох теоретичних і практичних облікових завдань. До того ж, на сьогодні особливої значущості набувають оперативні управлінські рішення, які активно впливають на формування грошових потоків у звітному періоді, що сприяє оптимізації економічного потенціалу підприємства.

Особливість управління грошових потоків значно залежить від специфіки галузі, до якої належить підприємство. Однак, як і щодо усіх інших об'єктів обліку, в обліку грошових коштів можна виділити загальні питання, вирішення яких є актуальним для підприємства будь-якої галузі (наприклад, уточнення дефініцій, ознак класифікації тощо). Вирішення цих питань має бути тісно пов'язане із завданнями контролю й аналізу грошових потоків у сучасних умовах, з формуванням нового виду інформації та більш досконалих методів обліково-аналітичної та контрольної роботи.

Дослідженню сутності та організації обліку, аналізу й контролю грошових коштів присвячені наукові напрацювання таких учених: М. Білуха, Ф. Бутинець, Ю. Верига, С. Голов, Й. Данків, Г. Кірейцев, Н. Малюга, Є. Мних, Л. Нападовська, М. Пушкар, Ю. Осадчий, С. Свірко, В. Сопко, Л. Сук, Н. Ткаченко, М. Чумаченко, В. Швець та ін. Але, в умовах зміни середовища функціонування сучасних підприємств потребують уточнення та доопрацювання організаційно-методичне забезпечення обліку, методики контролю й аналізу грошових коштів, а також управління грошовими потоками підприємства, що обумовлює актуальність теми дослідження в контексті теоретико-методичних і практичних підходів.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і методичних засад, а також розробка практичних рекомендацій, реалізація яких сприятиме вдосконаленню організації обліку, аналізу, контролю грошових коштів і підвищенню ефективності управління грошовими потоками підприємства.

Для досягнення вказаної мети в ході дослідження поставлені й вирішені такі *завдання*:

- дослідити економічну сутність грошових коштів і грошових потоків підприємства, їх види за класифікаційними ознаками;

- узагальнити особливості організації обліку грошових коштів на підприємстві;
- розглянути методичний підхід до контролю грошових коштів на підприємстві;
- визначити організаційне забезпечення управління грошовими потоками на підприємстві;
- охарактеризувати динаміку фінансово-економічних показників діяльності досліджуваного підприємства;
- дослідити особливості організації обліку та систему внутрішнього контролю грошових коштів на АТ «Укрпошта»;
- оцінити ефективність управління грошовими потоками АТ «Укрпошта»;
- розробити практичні рекомендації із вдосконалення облікової політики та контролю грошових коштів АТ «Укрпошта»;
- економічно обґрунтувати пропозиції щодо підвищення ефективності управління грошовими потоками в АТ «Укрпошта».

Об'єктом дослідження є процес організації обліку, аналізу та контролю грошових коштів і управління грошовими потоками підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні, методичні та практичні питання обліку, аналізу та контролю грошових коштів і управління грошовими потоками підприємства.

Методи дослідження. У ході проведеного дослідження застосовувалися загальнонаукові і спеціальні методи, серед яких: *аналіз і синтез, індукція й дедукція, наукове узагальнення та наукова абстракція, порівняння* (дослідження сутності грошових коштів і грошових потоків, особливостей організації їх обліку і формування системи контролю, організаційного-забезпечення управління ними), *критичного аналізу* (узагальнення положень нормативно-правового забезпечення обліку грошових коштів), *системний підхід* (при дослідженні облікової політики та системи контролю на підприємстві, ефективності управління грошовими потоками); *табличний та графічний методи* (для наочного представлення статистичного матеріалу, схематичного подання результатів дослідження) тощо.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, які регулюють питання організації обліку і контролю грошових коштів підприємства в Україні, статистичні дані щодо надання поштових послуг вітчизняними підприємствами, дані фінансової звітності та внутрішніх документів АТ «Укрпошта», наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених, що висвітлюються об'єкт дослідження тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Основні результати проведеного дослідження спрямовані на вдосконалення організаційно-методичних положень організації обліку та контролю грошових коштів, підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідалися і обговорювалися на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (м. Чернігів,

НУ «Чернігівська політехніка», 27 листопада 2023 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковані тези доповіді:

Черняк Д.О. Актуальні проблеми обліку грошових коштів на підприємстві. *Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку* : тези ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27 листоп. 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. 138 с. С. 30-31.

Черняк Д.О. Основні принципи системи управління грошовими потоками підприємства. *Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку* : тези ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27 листоп. 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. 138 с. С. 76-77.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Основний зміст роботи викладено на 100 сторінках друкованого тексту. Робота містить 18 таблиць, 12 рисунків, 7 додатків. Список використаних джерел налічує 85 найменування, поданих на 9 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі розкрита актуальність теми кваліфікаційної роботи, встановлено мету та завдання, предмет і об'єкт, методи та інформаційне забезпечення дослідження, визначене практичне значення його результатів, а також подано структуру роботи.

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи організації обліку та контролю грошових коштів і управління грошовими потоками підприємства**» досліджено економічну сутність грошових коштів і грошових потоків підприємства, особливості організації їх обліку, організаційне забезпечення управління грошовими потоками та методичні положення щодо контролю грошових коштів на підприємстві.

За результатами дослідження економічної сутності грошових коштів встановлено, що це високоліквідні активи, які використовуються без обмежень платоспроможності як засіб для здійснення розрахунків. Окрім цього, їх тлумачення наведене в МСБО 7 та НП(с)БО 1, зокрема, в останньому зазначено, що грошові кошти включають готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. В економіці гроші виконують такі функції: міра вартості, засіб обігу, засіб платежу, засіб накопичення.

Грошові кошти класифікуються за низкою ознак, основним з яких є: за формою та місцем зберігання; залежно від валюти, в якій вони виражені; залежно від джерела отримання; залежно від обмеженості у напрямках використання.

МСБО 7 грошові потоки визначається як надходження та вибуття грошових коштів і їх еквівалентів. Наведено класифікаційні ознаки грошових потоків залежно від: виду господарської діяльності, від джерела фінансування, масштабу обслуговування, періоду часу, забезпечення ліквідності, методу оцінки у часі,

використаної форми грошових коштів, збалансованості, циклу діяльності, рівня достатності обсягу грошових потоків, виду валюти. Виділення окремих видів грошових потоків дало підстави до узагальнення їх основних економічних характеристик: об'єкт фінансового управління; процес щодо формування, розподілу та використання капіталу; елемент, який генерує фінансовий результат; процес, реалізація якого пов'язана із фактором часу та ризику.

Наведені та охарактеризовані основні зовнішні (загально-економічні, політичні, фінансові, галузеві) і внутрішні (організаційні, фінансові, маркетингові) фактори, які визначають систему обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками та мають бути враховані при її адаптації до умов функціонування підприємства.

Узагальнені етапи обліку грошових коштів, які включають: оформлення первинних документів, пов'язаних із рухом грошових коштів, формування бухгалтерських проведення на основі рахунків бухгалтерського обліку; узагальнення інформації в регістрах бухгалтерського обліку; формування фінансової звітності.

Систематизоване нормативно-правове забезпечення обліку грошових коштів із виділенням чотирьох рівнів (міжнародні; національні, підзаконні акти; а також інструкції, положення). Окрім цього, у внутрішніх документах підприємства мають узагальнити принципи обліку та контролю грошових коштів на основі норм нормативно-правових актів вищої рівня.

Визначені завдання організації обліку грошових коштів на підприємстві, а також особливості відображення в первинному та фінансовому обліку операцій з готівковими коштами та безготівкових розрахунків. Так, для відображення операцій з готівкою в системі рахунків бухгалтерського обліку відкривається рахунок 30 «Готівка», а для безготівкових розрахунків – рахунок 31 «Рахунки в банку», а також рахунок 33 «Інші кошти», які є активними. Для первинного обліку операцій з готівковими грошовими коштами на підприємствах оформлюють: прибутковий або видатковий касовий ордер та ведуть журнал їх реєстрації та касову книгу, Книга обліку виданої та прийнятої старшим касиром готівки, складають акт про результати інвентаризації наявних коштів, що зберігаються. При здійсненні безготівкових розрахунків використовується платіжна інструкція.

Система управління грошовими потоками є сукупністю методів, інструментів і специфічних прийомів цілеспрямованого, безперервного впливу на рух коштів для досягнення поставленої мети управління на засадах інформативної достовірності, прозорості, плановості, контролю, раціональності та ефективності. Узагальнені основні завдання управління грошовими потоками та елементи інформаційного поля, пов'язані із формуванням інформації про них.

Основними функціями системи управління грошовими потоками є: аналіз формування грошових потоків; планування грошових потоків; оптимізація грошових потоків; ефективний контроль за реалізацією прийнятих управлінських рішень із управління грошовими потоками. Визначені елементи системи управління грошовими потоками: фінансові методи, фінансові інструменти, специфічні прийоми управління, нормативно-правове

регулювання, інформаційне забезпечення.

Система внутрішнього контролю обліку грошових коштів є сукупністю процедур, які здійснюються учасниками облікового процесу та іншими працівниками підприємства, спрямованих на мінімізацію сукупності ризиків, пов'язаних із відображенням в обліку, зберіганням, управлінням грошовими коштами. Узагальнені основні завдання та контрольні процедури внутрішнього контролю грошових коштів в рамках попереднього, оперативного та завершального етапів.

Визначений перелік контрольних питань, що дозволяють оцінити ефективність інструментарію внутрішнього контролю грошових коштів. Охарактеризовані особливості інвентаризації грошових коштів на основі вимог чинного законодавства.

У другому розділі роботи **«Дослідження ефективності організації обліку та контролю грошових коштів і управління грошовими потоками в АТ «Укрпошта»** наведено оцінку фінансово-економічних показників діяльності компанії, охарактеризовано організації обліку і контролю грошових коштів в компанії, досліджено ефективність управління грошовими потоками в АТ «Укрпошта».

Встановлені основні засади діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку, які визначені нормами чинного законодавства, серед яких: забезпечення надання цих послуг на визначеному нормативними документами рівні якості; сприяння розвитку ринку послуг поштового зв'язку; стимулювання розвитку конкуренції у цій сфері; захист інтересів користувачів і операторів поштового зв'язку; забезпечення безперервності надання цих послуг та інші. Ідентифіковані основні властивості послуг зв'язку, такі як: невідчутність, невідокремленість від джерела, несхоронність, мінливість якості.

Аналіз основних показників діяльності підприємств поштового зв'язку показав, що в 2022 році їх ділова активність зазнала значного негативного впливу через військові дії на території України, що потребує комплексу заходів щодо забезпечення їх діяльності та якіснішого реагування на значні ризики не тільки внутрішнього, але й зовнішнього середовища.

Дослідження ефективності організації обліку та контролю грошових коштів, управління грошовими потоками проведено на матеріалах АТ «Укрпошта», яке є найбільшим оператором поштового зв'язку. На основі оцінки основних фінансово-економічних показників діяльності компанії встановлено їх погіршення в 2022 році, зокрема: скорочення чистого доходу та збільшення собівартості, зростання витрат на 1 грн реалізованої продукції, збитковість операційної діяльності, значний розмір чистого збитку, зменшення віддачі основних засобів, скорочення чисельності працюючих.

Оцінка динаміки та структури активів і джерел фінансування компанії показав високий рівень ліквідності майна компанії, що пов'язано зі специфікою її діяльності, проте частка абсолютно ліквідних активів значно скоротилася. Проте, продовжує оновлювати матеріально-технічне забезпечення, не зважаючи на значні втрати в результаті окупації та руйнування з вини РФ. Відмітимо занадто високий рівень фінансової залежності компанії від зовнішніх джерел

фінансування за рахунок залучення довгострокових кредитів банків, збільшення поточної кредиторської заборгованості. За результатами дослідження фінансових показників встановлена нестача власного оборотного капіталу, низький рівень загальної ліквідності та фінансової автономії, високий рівень фінансового ризику, низька ділова активність.

Облікова політика, яка реалізується в АТ «Укрпошта», визначена у відповідному наказі та ґрунтується на вимогах Міжнародних стандартів фінансової звітності. Фінансова звітність компанії формується на підставі зведеної внутрішньогосподарської звітності філій (дирекцій) компанії та затверджується відповідним наказом.

Узагальнені основні положення Наказу про облікову політику щодо основних об'єктів облік, зокрема, визначено: особливості формування собівартості нематеріальних активів і основних засобів та застосування прямолінійного методу амортизації для них, для МНМА – нараховується в сумі 100% їх вартості в першому місяці використання; групи основних засобів і строк їх корисного використання; особливості обліку фінансових інструментів; порядок обліку запасів, застосування при їх вибутті методу ідентифікованої вартості для відповідної одиниці запасів, для однотипних запасів – метод FIFO, у роздрібній торгівлі – метод роздрібних цін; особливості визнання дебіторської заборгованості в балансі, критерії її класифікації; вимоги до відображення в балансі кредиторської заборгованості та критерії її класифікації; основні положення щодо обліку операцій в іноземній валюті.

У наказі про облікову політику визначені вимоги до бухгалтерського обліку грошових коштів компанії: своєчасне відображення у системі бухгалтерського обліку повної інформації про рух грошових коштів та їх еквівалентів; відображення даних про рух грошових коштів та їх еквівалентів за видами діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової); контроль за збереженням та цільовим використанням грошових коштів; надання інформації для формування показників фінансової звітності в розрізі відповідних видів і груп грошових коштів та їх еквівалентів.

Для цілей бухгалтерського обліку компанія обліковує такі групи грошових коштів та їх еквівалентів: грошові кошти у вигляді готівки в касі у національній та іноземній валюті; безготівкові грошові кошти, які знаходяться на поточних рахунках у банках у національній та іноземній валюті; депозити, які розміщені компанією на депозитних рахунках у банках, первинний строк погашення яких до трьох місяців; грошові кошти в дорозі; депозитні сертифікати на строк до трьох місяців; інші еквіваленти грошових коштів (грошові документи та бланки суворої звітності).

У структурних підрозділах АТ «Укрпошта» функціонують головні та операційні каси. Облік грошових коштів у касі ведеться в розрізі структурних підрозділів, кас, валюти (у національній та іноземній валюті). Облік грошових коштів на поточних рахунках у банківських установах ведеться в розрізі: банківських установ; банківських рахунків; валюти (в національній та іноземній валюті); статей надходжень та видатків відповідно до затвердженого в товаристві довідника статей доходів і витрат (фінансових позицій) в частині руху грошових

коштів. Облік еквівалентів грошових коштів ведеться в розрізі: контрагентів; видів інвестицій (цінних паперів, договорів тощо).

У Звіті про рух грошових коштів наводяться дані про обсяг руху грошових коштів від здійснення операційної діяльності з використанням прямого методу, інвестиційної та фінансової діяльності з використанням непрямого методу. Також в наказі про облікову політику товариства визначені вимоги до розкриття інформації про грошові кошти та їх еквіваленти у примітках до фінансової звітності.

З метою проведення внутрішнього контролю в компанії функціонують самостійні структурні підрозділи – департамент внутрішнього аудиту АТ «Укрпошта» та окремо створені такі підрозділи в усіх дирекціях. Їх місія полягає у збільшенні та зберіганні вартості товариства шляхом надання ризикорієнтованих і об'єктивних аудиторських послуг, консультацій та професійного судження.

За результатами дослідження організації обліку грошових коштів в АТ «Укрпошта» встановлено, що загалом створені належні умови для своєчасного, достовірного та повного відображення в системі бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності інформації про господарські операції, пов'язаних із рухом грошових коштів. Поряд з цим, потребують уточнення окремі положення облікової політики, що сприятиме ефективному функціонуванню системи обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками.

Проведене дослідження обсягів грошових коштів у розрізі складових показало, що найбільшу частку займають кошти на банківських рахунках до запитання, зокрема, загального призначення. Зважаючи, що багато отримувачів соціальних виплат перейшли на обслуговування до банківських установ, обсяг коштів на рахунках спеціального призначення значно скоротився.

Лише в 2020 році компанія мала позитивний чистий грошовий потік, сформований за рахунок переважно операційної діяльності. Протягом 2021-2022 років товариство мало негативний річний чистий грошових потік, при цьому найгірша ситуація спостерігалася в 2022 році. За результатами дослідження ефективності управління грошовими потоками виявлено проблеми щодо формування позитивного грошового потоку, особливо критична ситуація щодо операційної діяльності, негативний вплив збиткової діяльності, скорочення рівня достатності грошових коштів та погіршення якості чистого грошового потоку. Вирішення цих проблем вимагає впровадження низки заходів, які сприятимуть підвищенню ефективності, збалансованості, синхронності та якості грошових потоків товариства, зокрема через удосконалення окремих підсистем обліково-аналітична система управління грошовими потоками та системи контролю грошових коштів.

У третьому розділі **«Напрями вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення та підвищення ефективності управління грошовими потоками АТ «Укрпошта»** наведені рекомендації із удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками компанії та обґрунтовані напрями підвищення ефективності управління ними.

Обліково-аналітичне забезпечення є сукупністю облікової інформації та

отримання на її основі аналітичних даних, що сприяють обґрунтуванню управлінських рішень. У цьому контексті, обліково-аналітичне забезпечення управління грошовими потоками є системою збору, обробки та представлення інформації про наявність і рух грошових коштів з метою формування управлінської та фінансової звітності, а також обґрунтування економічних рішень, спрямованих на підвищення ефективності управління ними та забезпечення розвитку компанії. Узагальнені та охарактеризовані елементи системи обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками, виділені мета, завдання, функції, суб'єкти і об'єкти, підсистеми, інформаційне забезпечення, основні методичні прийоми в розрізі підсистем.

Ознайомлення з Наказом про облікову політику дозволило зробити висновок, що деякі його положення містять неповну інформацію, що може викликати неточності при відображенні в бухгалтерському обліку інформації про операції з грошовими коштами та їх еквівалентами. Так, запропоновано уточнити понятійний апарат шляхом розмежувати понять «банківський депозит» та «депозитний сертифікат» строком погашення до трьох місяців, адже перше включається до складу грошових коштів підприємства та його характеристика та визначення представлено в Наказі, а друге – відображається як еквівалент грошових коштів, проте відсутнє тлумачення згідно норм чинного законодавства. Запропоноване навести в наказі визначення депозитного сертифікату з початковим строком вкладу до трьох місяців, яке ґрунтується на положеннях Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Наведене доповнення до змісту пп. 3.9.5 Наказу про облікову політику АТ «Укрпошта», зокрема, підрозділ 3.9.5.1 «Склад грошових потоків», який міститиме перелік вхідних і вихідних грошових потоків за видами діяльності, що дозволить забезпечити точність відображення грошових потоків у відповідності до виду господарської діяльності (операційна, інвестиційна та фінансова).

Протягом останніх років АТ «Укрпошта» активізувало роботу із модернізації ІТ-інфраструктури та автоматизації своєї діяльності за рахунок впровадження ERP – корпоративної інформаційної системи для автоматизації обліку й управління компанією, фронт-системи у відділеннях та CRM-систему, що потребує від працівників поглиблення знань та отримання практичних навичок використання цих технологій при виконання посадових обов'язків, що вимагає проходження навчання. Тому є необхідним фінансування заходів щодо підвищення кваліфікації працівників з метою опанування цих інформаційних систем, що в результаті дозволить максимально ефективно використовувати їх можливості задля забезпечення ефективності та якості надання послуг.

Рекомендовано в частині вдосконалення інструментів аналітичної підсистеми обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками доповнювати їх аналіз оцінкою якості управління компанією на основі аналізу грошових потоків за видами діяльності, в основу якої покладені положення Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, а також напрацювання вітчизняних науковців. Нами доповнено можливі комбінації грошових потоків компанії за видами діяльності для оцінювання якості управління компанією та

вказана методика використана для досліджуваного товариства та отримані результати: високий рівень – 2016-2017 і 2020 роки; нормальний – 2019 та 2021 роки; кризовий – 2018 та 2022 роки.

Констатовано, що забезпечення належних умов зберігання грошових коштів і підвищення ефективності управління грошовими потоками прямо пов'язано із якістю системи внутрішнього контролю. Узагальнені та охарактеризовані елементи системи внутрішнього контролю грошових коштів: мета та основні завдання; методичні прийоми контролю (документальні, органолептичні, розрахунково-аналітичні); інформаційне забезпечення; система показників; методичні прийоми узагальнення та реалізації результатів контролю.

Вважаємо за доцільне використання запропонованих тестів для системи внутрішнього контролю готівково-розрахункових операцій в касах, що дозволить дати попередню оцінку організації обліку грошових коштів та операцій з ними, формуванню думки про достовірність фінансової звітності.

З урахуванням того, що компанія останнім часом реалізує активну інвестиційну діяльність щодо оновлення інфраструктури, логістичних мереж тощо, залучаючи значні обсяги фінансування, обґрунтована необхідність провадження контролю та аналізу руху грошових коштів з реалізації проектів. Наведена відповідна модель, у рамках якої виділені попередній, оперативний та ретроспективний контроль і аналіз, визначені періодичність проведення контрольних процедур, суб'єкти, джерела вихідної інформації, методичні прийоми та тип вихідної інформації.

У процесі контролю та аналізу мають бути оцінені економічні вигоди (ефекти) для компанії від реалізації відповідного проекту, також особлива увага повинна приділятися: оперативному контролю витрачання грошових коштів у процесі фінансування проектів розвитку, зважаючи, що більшість проектів фінансується за кредитні кошти, які залучаються від міжнародних надавачів фінансових послуг; контролю відповідності фактичного руху грошових коштів показникам, які визначені у бізнес-планів; аналізу відхилень, які виявлені в процесі реалізації контрольних процедур; розробці рекомендацій щодо усунення виявлених відхилень та контролю їх усунення.

Запропоновано в процесі управління грошовими потоками поєднувати процесний та системний підходи шляхом інтеграції загальних і специфічних принципів управління, які наведені та охарактеризовані в роботі. Обґрунтована важливість проведення моніторингу грошових потоків у режимі реального часу зміни внутрішніх показників і зовнішнього середовища функціонування компанії, що може бути підґрунтям для прогнозування її розвитку, зміни в обсягах і структурі грошових потоків тощо. Наведена модель та охарактеризовані основні етапи моніторингу грошових потоків: спостереження за формуванням грошових потоків; аналіз наявності, руху та ефективності управління грошовими потоками; розробка управлінських рішень щодо планування, оптимізації та збалансування та синхронізації грошових потоків; контроль виконання управлінських рішень та ефекту від їх реалізації.

У роботі представлена стратегічна карта генерування грошових потоків підприємства поштового зв'язку, в основу якої покладені причинно-наслідкові зв'язки між окремими цілями цієї карти в розрізі окремих складових, які відображають генерацію грошових потоків в результаті внутрішніх бізнес-

процесів, взаємовідносин із контрагентами, при провадженні фінансової діяльності, взаємовідносин з персоналом компанії тощо.

Доведено, що планування є важливою складовою управління грошовими потоками, адже дозволяє враховувати довгострокові результати діяльності, економічно обґрунтовувати заходи досягнення цілей та контролю діяльності підприємства. Наведена модель планування грошових потоків товариства на основі системно-процесного підходу, яка дозволить досліджувати операційне середовище, виявляти сильні та слабкі сторони діяльності компанії, аналізувати кількісні й якісні характеристики грошових потоків, розробляти та реалізовувати управлінські рішення, які втілюватимуться в фінансових планах.

Розроблені заходи щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення та процесу управління грошовими потоками дозволять підвищити ефективність управління ними в АТ «Укрпошта», сприятиме покращенню фінансового стану, підвищенню платоспроможності, ділової активності та фінансової стійкості, стійкому та динамічному розвитку в умовах з високим рівнем ризиковості.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного узагальнення та систематизації теоретико-методичних і практичних аспектів обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками зроблені такі висновки:

1. Дослідження економічної сутності грошових коштів дозволило ідентифікувати їх як високоліквідні активи, які використовуються без обмежень платоспроможності як засіб для здійснення розрахунків. Наведено основні види грошових коштів за класифікаційними ознаками. МСБО 7 трактує грошові потоки як надходження та вибуття грошових коштів і їх еквівалентів. Узагальнення видів грошових потоків за класифікаційними ознаками дозволило виділити основні їх характеристики: об'єкт фінансового управління; процес щодо формування, розподілу та використання капіталу; елемент, який генерує фінансовий результат; процес, реалізація якого пов'язана із фактором часу та ризику. Узагальнені та охарактеризовані основні зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на систему обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками.

2. Охарактеризовані етапи обліку грошових коштів і систематизоване його нормативно-правове забезпечення, у відповідності до чого визначені завдання організації обліку грошових коштів на підприємстві, а також особливості відображення в первинному та фінансовому обліку операцій з грошовими коштами. Зокрема, для відображення операцій з грошовими коштами відкриваються активні рахунки 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банку», 33 «Інші кошти», для первинного обліку оформлюють: прибутковий або видатковий касовий ордер, ведуть журнал їх реєстрації та касову книгу, а також складають платіжні інструкції.

3. Констатовано, що система управління грошовими потоками є сукупністю методів, інструментів і специфічних прийомів цілеспрямованого, безперервного

впливу на рух коштів для досягнення поставленої мети управління на засадах інформативної достовірності, прозорості, плановості, контролю, раціональності та ефективності. Узагальнені основні завдання та функції системи управління грошовими потоками, елементи інформаційного поля, пов'язані із формуванням інформації про них. Охарактеризовані елементи системи управління грошовими потоками: фінансові методи, фінансові інструменти, специфічні прийоми управління, нормативно-правове регулювання, інформаційне забезпечення.

4. З'ясовано, що система внутрішнього контролю грошових коштів є сукупністю процедур, які здійснюються учасниками облікового процесу та іншими працівниками підприємства, спрямованих на мінімізацію сукупності ризиків, пов'язаних із відображенням в обліку, зберіганням, управлінням грошовими коштами. Узагальнені основні завдання та контрольні процедури внутрішнього контролю грошових коштів в рамках попереднього, оперативного та завершального етапів, визначений перелік контрольних питань, які дозволяють оцінити ефективність інструментарію внутрішнього контролю, а також наведені особливості інвентаризації грошових коштів.

5. На основі дослідження нормативно-правових актів, узагальнені ключові напрями діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку, визначені основні властивості послуг зв'язку. За результатами оцінки основних фінансових показників підприємств поштового зв'язку встановлено, що в 2022 році їх діяльність була збитковою, ділова активність зазнала значного негативного впливу через військові дії на території України, що потребує комплексу заходів щодо забезпечення їх діяльності та якіснішого реагування на значні ризики.

6. Об'єкт дослідження розглянуто на матеріалах АТ «Укрпошта», яке найбільшим оператором поштового зв'язку. На основі оцінки основних фінансово-економічних показників його діяльності встановлено їх погіршення в 2022 році: скорочення чистого доходу та збільшення собівартості, критичне зростання витрат на 1 грн реалізованої продукції, збитковість операційної діяльності, значний розмір чистого збитку, зменшення віддачі основних засобів. Спостерігалось значне скорочення частки абсолютно ліквідних активів, низький рівень загальної ліквідності, занадто високий рівень фінансової залежності та фінансового ризику, низька ділова активність, нестача власного оборотного капіталу.

7. Основні положення облікової політики АТ «Укрпошта» ґрунтуються на вимогах Міжнародних стандартів фінансової звітності, викладені в відповідному наказі. Ознайомлення з обліковою політикою показало, що для цілей бухгалтерського обліку виділені групи грошових коштів та їх еквівалентів. Облік грошових коштів у касі ведеться в розрізі структурних підрозділів, кас, валюти (у національній та іноземній валюті), а на поточних рахунках у банківських установах – розрізі: банківських установ; банківських рахунків; валюти (в національній та іноземній валюті); статей надходжень та видатків відповідно до затвердженого в товаристві довідника статей доходів і витрат (фінансових позицій) в частині руху грошових коштів. Облік еквівалентів грошових коштів ведеться в розрізі: контрагентів; видів інвестицій (цінних паперів, договорів тощо).

8. Особливістю складання Звіту про рух грошових коштів компанії є те, дані про обсяг руху грошових коштів від здійснення операційної діяльності

наводяться з використанням прямого методу, інвестиційної та фінансової діяльності – непрямого методу. грошових коштів бухгалтерією не відображаються.

9. У цілому констатовано, що в АТ «Укрпошта» створені належні умови для своєчасного, достовірного і повного відображення в системі бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності інформації про господарські операції, пов'язаних із рухом грошових коштів, функціонують самостійні структурні підрозділи – департамент внутрішнього аудиту компанії та окремо створені підрозділи в усіх дирекціях, в функції яких входить внутрішній контроль грошових коштів.

10. За результатами аналізу обсягу грошових коштів, руху та ефективності управління грошовими потоками, встановлено, що найбільшу частку займають кошти на банківських рахунках до запитання (загального призначення). Лише в 2020 році компанія мала позитивний чистий грошовий потік, сформований за рахунок переважно операційної діяльності. Найгірша ситуація спостерігалася в 2022 році через негативний чистий грошовий потік від операційної діяльності та в цілому, скорочення рівня достатності грошових коштів та погіршення якості чистого грошового потоку. Вирішення цих проблем вимагало впровадження низки заходів, які сприяли б підвищенню ефективності, збалансованості, синхронності та якості грошових потоків компанії, в тому числі через удосконалення окремих підсистем обліково-аналітична система управління грошовими потоками та системи внутрішнього контролю грошових коштів.

11. Встановлено, що обліково-аналітичне забезпечення управління грошовими потоками є системою збору, обробки та представлення інформації про наявність і рух грошових коштів з метою формування управлінської та фінансової звітності, а також обґрунтування економічних рішень, спрямованих на підвищення ефективності управління ними та забезпечення розвитку компанії. Узагальнені та охарактеризовані елементи системи обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками, виділені мета, завдання, функції, суб'єкти і об'єкти, підсистеми, інформаційне забезпечення, основні методичні прийоми в розрізі підсистем.

12. Запропоновано доповнити окремі положення Наказу про облікову політику АТ «Укрпошта» задля уникнення неточностей при відображенні в обліку інформації про операції з грошовими коштами та їх еквівалентами. Так, наведене визначення депозитного сертифікату з початковим строком вкладу до трьох місяців як елемента еквівалентів грошових коштів, яке ґрунтується на положеннях Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Окрім цього, доречно доповнити Наказ підпунктом 3.9.5.1 «Склад грошових потоків», який містить перелік вхідних і вихідних грошових потоків за видами діяльності, що дозволить забезпечити точність відображення грошових потоків у відповідності до виду господарської діяльності (операційна, інвестиційна та фінансова).

13. Рекомендовано профінансувати заходи із підвищення кваліфікації працівників з метою максимально ефективного використання ними можливостей технологій, які інтегруються у діяльність компанії в результаті повної модернізації ІТ-інфраструктури та автоматизації своєї діяльності.

14. Обґрунтовано доцільність проведення оцінки якості управління компанією, що ґрунтується на аналізі грошових потоків за видами діяльності, в

основу якої покладені положення Методичних рекомендацій Мінекономіки, а також напрацювання вітчизняних науковців. На основі доповнення можливих комбінації грошових потоків за видами діяльності, вказана методика застосована для досліджуваної компанії та отримані результати: високий рівень – 2016-2017 і 2020 роки; нормальний – 2019 та 2021 роки; кризовий – 2018 та 2022 роки.

15. З метою вдосконалення контрольної підсистеми системи обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками узагальнені та охарактеризовані елементи системи внутрішнього контролю грошових коштів. Запропоновані до використання тести для попередньої оцінки системи внутрішнього контролю готівково-розрахункових операцій в касах і модель контролю та аналізу руху грошових коштів в результаті реалізації інвестиційного проекту. Наведена модель контролю і аналізу руху грошових коштів у результаті реалізації інвестиційного проекту компанії, у рамках якої виділені попередній, оперативний та ретроспективний контроль і аналіз, визначені періодичність проведення контрольних процедур, суб'єкти, джерела вихідної інформації, методичні прийоми та тип вихідної інформації. У процесі контролю та аналізу мають бути оцінені економічні вигоди (ефекти) для компанії від реалізації відповідного проекту.

16. Представлена модель та охарактеризовані основні етапи моніторингу грошових потоків, реалізація яких сприятиме прийняттю якісних управлінських рішень. Наведена стратегічна карта генерування грошових потоків підприємства поштового зв'язку, в основу якої покладені причинно-наслідкові зв'язки між окремими цілями цієї карти в розрізі окремих складових.

17. Доведено, що планування є важливою складовою управління грошовими потоками, адже дозволяє враховувати довгострокові результатами діяльності, економічно обґрунтовувати заходи досягнення цілей та контролю діяльності компанії. Наведена модель планування грошових потоків товариства на основі системно-процесного підходу, яка дозволить досліджувати операційне середовище, виявляти сильні та слабкі сторони діяльності компанії, аналізувати кількісні й якісні характеристики грошових потоків, розробляти та реалізовувати управлінські рішення, які втілюватимуться в фінансових планах.

18. Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення та процесу управління грошовими потоками на основі реалізації запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності управління ними в досліджуваній компанії, покращенню її фінансового стану, забезпеченню достатнього рівня платоспроможності, ділової активності та фінансової стійкості, стійкому та динамічному розвитку в умовах з високим рівнем ризиковості.

АНОТАЦІЯ

Черняк Д.О. Облік, аналіз і контроль грошових коштів та управління грошовими потоками підприємства (на матеріалах АТ «Укрпошта»).

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» ОПП «Облік і оподаткування». Національний університет «Чернігівська політехніка». Чернігів, 2023.

Досліджено економічну сутність грошових коштів і грошових потоків підприємства, визначені основні фактори, які визначають систему обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками, та нормативно-правову базу обліку грошових коштів. Охарактеризовані основні положення організації обліку грошових коштів на підприємстві, система рахунків бухгалтерського обліку, первинні документи та фінансова звітність. Наведені основні положення щодо управління грошовими потоками на підприємстві: сутність, завдання, інформаційне поле, функції, сукупність методів та інструментів. Визначені методичні положення щодо контролю грошових коштів на підприємстві.

Проаналізовані тенденції розвитку підприємств, зайнятих у сфері поштових послуг, оцінено рівень та динаміку фінансово-економічних показників діяльності АТ «Укрпошта», охарактеризовано облікову політику компанії та організацію обліку і контролю грошових коштів, досліджено обсяг і структуру грошових коштів, а також ефективність управління грошовими потоками в АТ «Укрпошта».

Наведені пропозиції щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення та підвищення ефективності управління грошовими потоками АТ «Укрпошта». Розроблені рекомендації щодо: складу елементів системи обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками та створення інформаційної бази; доповнення окремих положень Наказу про облікову політику; впровадження оцінки якості управління компанією на основі аналізу грошових потоків за видами діяльності; складу елементів системи внутрішнього контролю грошових коштів та тестування системи внутрішнього контролю готівково-розрахункових операцій в касах; контролю і аналізу руху грошових коштів у результаті реалізації інвестиційного проекту компанії тощо.

***Ключові слова:** облік, аналіз, контроль, управління, грошові кошти, грошові потоки, каса, рахунки в банках, система обліково-аналітичного забезпечення, моніторинг*